

ako náuka o riadenom pretváraní organizmov je veľmi dôležitým činiteľom v socialistickej spoločnosti. Vysvetľuje vývin živých bytostí, dáva do rúk človeka možnosť tento vývin riadiť pre vlastnú potrebu, robí človeka nezávislým od prírodných síl, od rôznych nadpozemských bytostí, fikcií a tmárstva.

Mičurinské učenie, založené jednak na využití všetkého kladného vo vývine ľudského myslenia a jednak na výsledkoch tvorivej biológie, slúži ako mocný nástroj socialistického hospodárstva, plánovaného do všetkých podrobností a zaručujúceho socialistickej spoločnosti potrebu a nadbytok produktov poľnohospodárstva. Odstraňuje z poľnohospodárskej výroby každú náhodnosť, nech už ide o náhodnosť vzniku, vývinu a dedičnosti organizmov, alebo o náhodnosť vonkajšieho prostredia, pôdy, počasia a dažďov. Jednota teórie a praxe mičurinského učenia sa odzrkadľuje v každom veľkom podujatí sovietskych ľudí, pokiaľ ide o zvýšenie poľnohospodárskej produkcie. Obrovské plány vodných priehrad a pretvorenie prírody, aké nemajú v dejinách páru, státisíce hektárov umelých ochranných lesných pásov, odstránenie alebo zmiernenie vysúšajúcich vetrov, zvýšenie úrody zvyšovaním úrodnosti pôdy trávopoľným systémom, aklimatizácia plodín v studených severných krajoch, slovom ovládnutie prírody pre rozvoj výrobných možností v službách blahobytu ľudstva, to všetko sú výsledky tvorivej činnosti mičurinským učením vyzbrojených sovietskych ľudí. Tu vidno, že dialektický materializmus a marx-leninské učenie nie sú len prázdnu filozofiou, ale niečím, čo určuje smer i samotnej prírode.

MICHAL TOPOESKÝ

POZNÁMKY O FILOZOFII V PREDMNÍCHOVSKEJ REPUBLIKE

I. Kto poznal biedu, plány a nádeje nášho ľudu za kapitalisticko-feudálneho Maďarska, musel byť prekvapený objektívnou i subjektívnou situáciou u nás za prvej ČSR. Všetci vieme, že sme stretávali čoraz viac nešťastných ako šťastných ľudí. To potom dostalo svoj objektívny výraz v neprestajnom vysťahovaleckom prúde, v nezamestnanosti, v ťažkých politických zápasoch a priamo vo vraždiacom klerikalizme. Odkiaľ tento rozchod skutočnosti s vybudovanými ideálmi? Veď predsa sme mali svoj štát!!

Kto chce pochopiť chorobu slovenského a československého verejného života, musí začať prieskumom tejto otázky. Lebo nestačí argumentovať iba morálnymi dôvodmi. Ani podotýkaním, že náročnosť človeka stratila mieru. Fakt sklamania tu bol a ten si žiada vysvetlenie.

Ale o čom nám hovorí vedecký prieskum? Hovorí predovšetkým o tom, že sám osebe bol v podstate zlý. Už za čias poroby hľadal oporu šťastia a slobody na nesprávnom mieste. Naši myslitelia učili, že otázka národného a individuálneho šťastia je otázkou len morálnou, a nie aj hospodárskou. Vlastne o tejto nechceli ani počuť. Podobne Masarykovi humanita a sloboda splynuly v jedno. U nás zas hlasisti učili abstraktne, že problém slobody národa je problémom slobody meštiaka a sedliaka. A keďže tento problém nebol bližšie ujasnený, splyval naoko s ľudom a budil nádejné očakávania u všetkých.

Nastolenie buržoáznej demokracie ako „slobody, rovnosti a bratstva“ malo teda byť riešením pre všetkých.

Avšak ak sa ľud sklamal, nemôže to ešte nejako hlbšie prevkapiť. Ľud ostával a ostáva posiaľ v určitej miere naivným realitom. Ľud cíti pravdu, hovorieval Lenin, a tak ju cíti už zo slov a na základe slov. Nevie, že od slova k praxi je dlhá a neschiedná cesta. A keď si to aj uvedomuje, predsa nie vždy a nie dosť vytrvalo. Sklamanie je tu teda prirodzeným výsledkom.

No musí nás prevkapiť, že sklamaní boli i vzdelanci. Medzi nespokojencov predsa patrili nielen ľudia v podstate reakční, klerikálni, ľudáci, ale aj bývalí „pokrokári“. Priam z radov bývalých hlasistov tvoril sa tábor nespokojencov. A tí boli predsa pri vesle. V mladej generácii tesne pred vojnou napokon bolo veľmi ťažko rozoznávať medzi agrárnickým a ľudáckym táborom. Tieto tábory sa tak roztiekli, že z agrárnikov sa stávali ľudáci a z ľudákov agrárnici, až to vyvrcholilo, ako vieme, žilinským sjazdom, žilinskou dohodou r. 1938. A to znamená, že ak ľud bol na omyle pre svoje naivné chápanie javov, bola tzv. inteligencia sklamaná pre svoje nesprávne chápanie faktov. Čiže dostávame sa k prvému podstatnému poznatku v tejto súvislosti. Konštatujeme, že naše sklamanie za prvej Republiky vyrástlo z nesprávneho poznania objektívno-spoločenskej skutočnosti a teda že v našej tzv. pokrokovosti musela byť nejaká štrbina.

No takéto konštatovanie samo osebe musí prevkapiť. A to z mnohých dôvodov. Predovšetkým preto, že všetci sme uznávali skôr, že naše snaženie o slobodu bolo v podstate vedecké. Veď sme prekonali Masarykom a hlasistami predsa nezdravý fatalizmus, romantizmus staršej generácie, fatalizmus svätomartinský, vajanskovský. Ba odlišili sme sa aj od náboženského klerikalizmu.

No tento uzáver si vyžaduje bližší rozbor aj preto, že náš zápas sa vtedy viedol domnele „najpokrokovejšou“ u nás známou vedeckou metódou, t. j. pozitivizmom. Masaryk nás učil myslieť konkrétne, pozitívne a s ohľadom na fakty. Ako to, že nám fakty unikly? Masaryk učil: „Konkretizmus je, jedným slovom, proti skepse; uznáva nielen rozum, ale aj smysly, aj city, aj vôľu, vôbec celú skúsenosť nášho vedomia; držiac sa skúsenosti, odmieta teórie neempirické, protiempirické, nadempirické.“

A Masaryk nielen učil, ale aj tvoril. „Vybudoval“ predsa — ako sme hovorievali — Republiku, dal rámec pre možnosť správneho života. Čo chceme viac? Tvorivá veda je správna veda, hovorievame aj dnes. Ako by bolo možné zapochybovať teda o tomto fakte?

A my vieme, že táto skutočnosť a z nej vzniklá nálada — to práve boly dôvody, pre ktoré sme sa snažili poväčšine vyliečiť z každého sklamania Masarykom, návratom k Masarykovi, a to znamená — k pozitivizmu. Marxistickú ideologiu, ktorá tu síce bola, sme považovali iba za záležitosť nespokojných nás, aj to iba v časoch ich biedy. Preto myšlienkové snahy, usilujúce sa zvládnuť situáciu a odstrániť rozčarovanie, boly tie isté, ktoré sú typické pre každý pozitivizmus. A filozofi — Masarykovi žiaci, ako J. Tvrďý, J. Král, J. B. Kozák, In. Bláha, u nás zas A. Štefánek, M. Hodža, atď. boli majákmi, podľa ktorých sa bolo treba orientovať. Kto sa odklonil od ich línie, fakticky bol stratený, stal sa zradcom národa, mohol iba vegetovať. Robilo sa všetko možné, aby napr. i vedec formátu s. Nejedlého ostal v ústraní a neznámy.

No ak sa chceme dostať zo slepej uličky, v ktorej sa zrejme pohybujeme, treba si všimnúť ďalšie otázky. Predsa naozaj nemožno poprieť, že pozitiviz-

mus nás priviedol oveľa ďalej ako romantizmus. No otázkou je — ako, prečo a čím? Svojou tvorbou?

Positivistu odpovedajú na túto otázku bez rozmýšľania — kladne. Ale keď my začneme skúmať správne na tomto mieste, prídeme na prekvapujúci objav. Ujasní sa nám, že pozitivismus vôbec nie je smerom, ktorý by tvoril. Silou pozitivismu v podstate bolo vždy (aj u nás!) iba to, že vedel konštatovať a vynájsť hotový fakt. Kým romantizmus videl sny a iba cez ne realitu, zatiaľ pozitivismus učil pozorovať a sbierať fakty. Pravda, nebola to maličkosť. Konštatovať fakt vyžaduje veľké kritické vypätie. Lenže toto konštatovanie nie je ešte tvorbou. Zvlášť keď nevidíme ten fakt v celom rozsahu. Je iba jej predpokladom. Tvorba vzniká až z vyváždzania uzáverov. Preto aj celá „revolučnosť“ pozitivismu záležala v tomto. Učila o tom, že feudalizmus vylučuje možnosť šťastného života širokých mäs; že meštiak a sedliak má mať svoje práva; že problém dobra má byť spoločenskou záležitosťou atď. No neučila, čo sú všetky tieto fakty, kde sa vzaly a kam smerujú. V dôsledku toho pozitivismus robil iba štatistiku z toho, čo tu už dávno bolo, ale keďže príčiny a následky mu boli neznáme, nepoužíval ich na predvídanie. Čiže revolučnosť nevyplývala z učenia, ale z hotovej skutočnosti. Revolučnou bola situácia a celá múdrosť pozitivismu záležala v poznaní tohto faktu. V dôsledku toho aj náš nový štát nevznikol ako akčný následok predvídania lepších vývinových možností, ale preto, že skutočnosť hovorila o našej špeciálnosti, že stará rakúsko-uhorská forma nivočila našu danú spoločenskú skutočnosť atď.

A že je toto pravda, vidno z veľmi nahliedavých spoločenských faktov. Známe je napr., že koncepcia samostatného ČSR nevznikla pred vojnou, ale cez ňu. „Už sme neraz povedali, píše minister s. Kopecký, že v časoch pred prvou svetovou vojnou bol Stalin jediný, ktorý požadoval pre český národ a pre slovenský národ právo na samostatný štátny život, a že pred prvou svetovou vojnou z českých a slovenských meštiackych národných vodcov ani jediný ani vo sne nepomyslel na samostatný československý štát. Masaryk sám za vojny a po vojne doznával, že pred rokom 1914 bol vždy za Rakúsko a proti hocakej myšlienke na revolučné riešenie českej otázky“ (*T. G. M. a komunisti*, 59). Masaryk teda zápasom o štátnu skutočnosť chcel iba reformovať staré Rakúsko-Uhorsko.

A podobne chceli postupovať positivistu za prvej ČSR, pravda, v zmenených okolnostiach.

A druhým faktom, ktorý podopiera pravdivosť našej analýzy pozitivismu, je to, že všetci positivistu boli fakticky vždy prekvapení a sklamaní skutočnosťou, ktorú zistili a objavili. Masaryk napr. spozoroval ľudový a robotnícky problém. Aj ho zakalkuloval do svojej koncepcie spoločnosti. No úžasne bol prekvapený, keď tomuto problému lepšie vyhovovala nie jeho, ale marxistická ideológia. Preto po vzniku SSSR priam napísal: „Boľševictvo bude mať dosť dlhú agóniu...“ (*Cesta demokracie I*, 462). „Poznám boľševické Rusko dobre, pozoroval som tiež starostlivo boľševickú revolúciu. Konštatujem vám tu... že sa nám Čechom ruský vzor nehodí“ (tamže, 411).

A podobne u nás na Slovensku. Všetci vieme, ako hlasisti hovorili o oprávnenosti ľudovosti. No keď sa táto ľudovosť hlásila za prvej ČSR o plné práva, politické i hospodárske, hlasisti — t. j. agrárci — pochopili tento nárok ako zlo, ako porušenie tradície.

Preto základný tón našej úradnej kultúry v prvej ČSR bol taký strohý

a nepopulárny. Bol proste pozitivistický, kapitalistický, meštiacky, triedny.

II. Že nebolo možné tvoriť na tomto základe revolučné teórie, ktoré by si vedeli rady aj s vyvíjajúcim sa životom nás, je samozrejmé. A preto úradnou ideológiou u nás mohla a musela byť iba pozitivistická filozofia. No toto je iba jeden jej prameň. A povedali by sme — aj to nie ten hlavný. Každý prameň vyteká totiž niekde zo zeme a musí mať predpoklady v daných prírodných pomeroch. Keď je reč o pozitívizme našich vedúcich filozofov za prvej ČSR, treba si zapamätať, že tu tými prírodnými podmienkami bola spoločenská situácia. Masaryk vyšiel síce z ľudu, z proletárskych pomeroch, no smysel pre realitu vyvinul si podľa kapitalistických spoločenských vrstiev. A realita v kapitalizme na vrchole jeho slávy musela byť zrejme iná ako v poňatí vznikajúceho a vyvíjajúceho sa robotníctva. Čiže pozitívizmus mal u nás hlboké triedne korene. A nie je nijak prekvapujúce, ak sa rozišiel s masami. Už Masaryk svojim svetonáhladom a myslením odklonil sa od ľudových vrstiev. No tým menej môže udiviť človeka zvýšený podobný odklon u jeho pokračovateľov. Myslenie našich vedúcich filozofov za prvej ČSR v dôsledku toho plnilo iba svoje pravé poslanie, bránilo triedu, ktorá ho zrodila. Filozof Tvrdý napr. píše: „... Filozofickou myšlienkou nazveme iba niečo, čo vychádza ponad individuum, čo má v sebe niečo nadosobné, čo je myšlienkovým typom” (*Vývoj evropského myšlení*, 5). A o niečo ďalej pokračuje: „Na všetky otázky a práve tak na filozofiu sa dívame so stanoviska dneška, a to dneška daného celou dušou, ktorá je poháňaná základným zákonom duševného života, citovým kontrastom...” (tamže, 7). Lebo čo má spoločného táto nadosobná tendencia s konkrétnym životom pospolitého človeka? Tento potrebuje takú „nadosobnosť”, v ktorej by jeho osobnosť bola plne uplatnená. Preto aj konkrétny dnešok meštiaka a robotníka je rozdielny a u Tvrdého má vyslovene abstraktný význam.

A tu máte dôvod, prečo náš úradný svetonáhlad za prvej ČSR bol svetonáhladom ľudí výsad, a nie širokých mas. No tu máte súčasne aj vysvetlenie, prečo pozitívizmus, ktorý je inak a pôvodne rozhodne protiklerikálny, podporoval fakticky u nás klerikalizmus. Lenin totiž zistil už dávno, že ľudia, keď si nevedia rady so životom, utiekajú sa o pomoc k vyšším silám. Pozitívizmus teda spĺňal u nás až dve reakčné úlohy. Stal sa spojencom ľudí nábožensky orientovaných a politicky-triedne reakčných. A nie je nič prekvapujúceho, ak jeden z vedúcich klerikálnych filozofov sa vychvaľoval ešte pred nedávnom, že prof. Tvrdý mal na neho rozhodujúci vplyv. Veď v boji proti ambíciám robotníctva a jeho ideológii našiel u Tvrdého aj takúto oporu: „Marx neuznáva, hovorí Tvrdý, nijakú všeobecnú pravdu, ktorá by platila pre všetkých ľudí a pre všetky časy a ktorá by mala kontrolu sama v sebe... Marxova teória pravdy je teda radikálny utilitarizmus. Romantické ovzdušie ho vedie k absolútnej dôvere v inštinkt triedy, ako privedlo iných romantikov k nacionalizmu”. A Tvrdý z toho uzatvára: „Je pochopiteľné, že tento názor na spoločenský vývin nemôže uznávať etiku... Marxov spoločenský ideál nepotrebuje etiku, stačí mu apel na triedne vedomie proletariátu” (*Průvodce po dějinách*, 379). Ako by sa klerikál, romantik, nepriateľ ľudu nechtyl tejto pozitivistickej gebuziny? A ako by toto prekrucovanie nezapôsobilo i na našu celkovú náladu, vybudovanú na Masarykovom etickom humanizme?

Nemôže byť teda nič rozumnejšieho dnes, ako poznamkať, že sa musíme zbaviť

definitívne tohto myšlienkového nánosu. A rozumejme dobre, zbaviť sa ho musíme nie preto, že je neprijemný, že oponuje, ale že — klame, že je ďaleko od pravdy. Lebo pozitivizmus nielen že kladie Marxovi do úst slová, ktoré nikdy nepovedal, ale súčasne kladie do prírody, čoho tam niet. Predsa morálka je zaiste silou. Myšlienka je zaiste jednou z podmienok vývinu človeka. Už Engels povedal, že ruka bez mozgu nie je ničím. V dôsledku toho aj objektivita je významný činiteľ. No kto hľadá objektivitu nad subjektom a útekom od neho, nevyhnutne blúzni. Marxizmus zistil veľmi jasne, že niet objektivitu mimo subjektivity, lebo niet všeobecnosti nad špeciálnosťou. „Mendelejev dokázal, hovorí Engels, že v rade príbuzných prvkov, soradených podľa atomových váh, sú rôzne medzery, ktoré ukazujú na to, že tam musia byť objavené ešte nové prvky” (*Dialektika prírody*, 60). No aby prišiel k poznaniu tejto všeobecnosti, Mendelejev musel mať v rukách jednotlivé fakty a všeobecnosť nemohla byť mimo hraníc každého prvku. A pozitivizmus práve toto nikdy nevedel. Preto si plietol jednotlivinu so všeobecninou. V dôsledku toho nevidel svet ako celok, nevidel jeho príčinnú súvislosť, ani vývinové perspektívy. Stal sa metódou na fotografovanie, a nie na zmenu sveta. Minister s. Nejedlý určil za motto svojej knihy o Masarykovi známu výpoveď: „Neprišiel som zákon zrušiť, ale naplniť.” A tým naozaj vystihol podstatu Masaryka. No treba si zapamätať, že tým vystihol aj všetkých jeho žiakov, nech sa označovali akokoľvek. Lebo ako bojoval napr. i masarykovec Rádl? Učil: „Veda, pokiaľ je sústavou pojmov, je ako by sústavou značiek s presne vymedzeným významom a sústavou logických vzťahov medzi nimi na logické a praktické zvládnutie skutočnosti; v tom sa približuje k reči, ktorá je práve tak súborom značiek (slov) a gramaticky podmienených vzťahov medzi nimi na duchovné zvládnutie skutočnosti; ba niekedy sa zdá, ako by celá moderná veda so všetkými teóriami a objavmi bola ako by novým druhom reči alebo novou filológiou, vecnou a logicky presnou...” (*Moderní věda*, 93—94). A učil tak preto, lebo pojem podľa neho je iba „značkou pre veci a v tomto ohľade nie je súčasťou skutočnosti” (tamže, 92). „Abstraktné je to, čo je konštruované mysľou na logické ovládnutie skutočnosti, učí ďalej Rádl, abstraktá platia o skutočnosti, ale neexistujú” (tamže, 88). Predsa, kto takto vyznáva, nemôže účinne bojovať. Musí skončiť hľadaním útechy v snení po spôsobe Rádlu!

Nuž preto nemôže prekvapiť, ak platí o našej filozofii za prvej ČSR to, čo Lenin povedal o nemarxistickej filozofii vôbec. Že je výrazom kapitalistickej hniloby a kapitalistického zanikania. No podobne nemôže prekvapiť ani druhý fakt. Totiž keď sa tvorcovia novej reality, t. j. proletariát, orientujú marxistickým smerom. Lebo marxizmus naozaj tým, že pospájal pozitivistické fakty, že ich znovu analyzoval a príčinne spojil, tým mohol splniť Marxov odkaz a stať sa tvorcom sveta. V dôsledku toho i filozofia po prvýkrát mohla nájsť a našla až v proletariáte svoju materiálnu zbraň, ako napísal Marx, proletariát zas „vo filozofii našiel svoju duchovnú zbraň” (Spisy I, 412).

A nám prichodí teda znovu a znovu si toto všetko uvedomovať, znovu a znovu prehodnocovať všetko, čím by sme boli v minulosti zafatení, a vytvoriť tak v rukách proletariátu nepremožiteľný nástroj na prebudovanie sveta, na výstavbu zdravej, socialistickej, šťastnej spoločnosti. V smysle odkazu *Ruska*, v smysle učenia Lenina, a v smysle učenia i praxe súdobého génia vedeckej filozofie a vedeckej praxe, v smysle učenia J. V. Stalina.